

Role produktivních dovedností ve výuce cizích jazyků a objektivita hodnocení těchto dovedností

The Role of Productive Skills in Foreign Language Teaching and Objectivity in Evaluating of these Skills

Dana Špatenková a kol.

Abstrakt: Znalost cizích jazyků je na Ekonomické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (dále EF JU) chápána jako nutná výbava absolventa této fakulty pro uplatnění na pracovním trhu. Z hlediska výuky cizích jazyků bylo nutné zaměřit programy hodin na praktické využití jazyka v reálných podmínkách, tedy schopnost komunikace a schopnost vyjádřit se v písemném projevu. Příspěvek se zabývá systémem výuky především anglického a německého jazyka se zaměřením na tyto dovednosti a se způsobem testování a stanovení kritérií pro hodnocení těchto dovedností při maximálním zajištěním objektivity.

Klíčová slova: SERR, vstupní test, placement test, program Moodle, prezentace, esej, hodnocení analytické, hodnocení holistické.

Abstract: Knowledge of foreign languages is considered at Faculty of Economics of University of South Bohemia in Ceske Budejovice a required acquisition of a graduate of this faculty in order to succeed in the labour market. The teaching of foreign languages had to focus the programs of the lessons on practical application of language in real conditions, i.e. on the ability to communicate and express oneself in writing. The paper describes the teaching system of English and German focused on the above described skills and it further describes the system of testing and setting criteria for evaluating these skills seeking to ensure a maximal standard of objectivity.

Key words: CEFR, entry testing, placement test, Moodle program, presentation, essay, analytic evaluation, holistic evaluation

Úvod

Výuka jazyků na EF JU v Českých Budějovicích vychází ze stanovení „profilu absolventa“ této fakulty. Veškerá výuka i další aktivity EF jsou vedeny tak, aby odpovídaly poptávce pracovního trhu a zajistily tak absolventům dobré uplatnění. Z tohoto důvodu je do tohoto profilu kromě odborných kompetencí zahrnuta i znalost cizích jazyků. Katedra jazyků EF byla proto pověřena vypracováním systému výuky cizích jazyků, který bude této poptávce odpovídat. Důraz je přirozeně kladen na znalost anglického jazyka, který se ve všech oblastech dnešního konání prosadil jako „lingua franca“, ale s ohledem na oblast jihočeského regionu klade fakulta důraz i na znalost německého jazyka. Primárním cílem výukových programů je sjednotit a zlepšit pasivní znalosti a posílit schopnost praktického využití znalostí cizích jazyků v reálných podmínkách, tedy schopnost kvalifikovaně se vyjadřovat v ústním i písemném projevu.

Dalším cílem výukových programů bylo vybavit absolventy oficiálním, úředně ověřitelným dokladem o jejich jazykových kompetencích. Tento doklad, zvláště pro anglický jazyk, je už v průběhu studia možné využít pro studijní pobyty na zahraničních univerzitách, ale stává se pro absolventy následně i bonusem při žádostech o práci, u které je požadována určitá jazyková znalost. Úrovně ovládnutí jazyka byly definovány Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky (dále jen SERR). Povědomí o těchto úrovních v České republice roste a řada firem při přijímání nových zaměstnanců přikládá dokladu o dosažené úrovni stále větší význam. Tento trend byl potvrzen i průzkumem Centra celoživotního vzdělávání EF v roce 2014.

Veškeré kurzy, které jsou katedrou jazyků studentům nabízeny, jsou proto zaměřeny tak, aby odpovídaly daným výstupním úrovním pro jednotlivé jazyky podle SERR. Vzhledem k tomu, že vyučované jazykové předměty jsou na EF rozřazeny do skupin předmětů povinných (dále jen P), povinně volitelných (dále jen PV) a výběrových (dále jen V), bylo pro stanovení objektivní hodnocení nutné definovat také rozdílné požadavky na vstupní a následně i výstupní požadované znalosti studentů EF pro tyto skupiny předmětů. Požadavky odpovídají úrovním podle SERR a studenti jsou hned od začátku studia na EF informováni o nárocích jazykové výuky a o principech hodnocení jejich jazykového rozvoje.

Šest základních úrovní znalosti jazyka, které definuje SERR, odlišuje od sebe uživatele základů jazyka (A1–A2) od samostatného uživatele (B1–B2) až po zkušeného uživatele (C1–C2). Výuka jazyků se na katedře jazyků soustředí na úrovně A1–A2 pro PV předměty ruský, španělský a francouzský jazyk, A2–B1 pro PV předmět německý jazyk a A2+ – B1 pro P předmět anglický jazyk. Výběrové kurzy jsou orientovány spíše na odborný jazyk, konverzace, nebo na zvyšování úrovně B2 až C1. Jazykové úrovně definované SERR slouží jako báze pro spravedlivé zkoušky v užším slova smyslu, tj. zkoušky s objektivně stanovenou náročností (úrovní). Termín spravedlivost zkoušek je komplexnější termín a zahrnuje ještě další okolnosti zkoušky, např. dostupnost testu, srovnatelnost variant testu, objektivní hodnocení, nezávislost na vnějších faktorech, jako je prostředí zkoušky nebo osobnost zkoušejícího, absence znevýhodnění kandidáta kvůli jeho věku, mateřskému jazyku apod. (Vodičková, 2016). Objektivita zkoušky tedy vyžaduje jednotný, rovný přístup ke všem kandidátům za použití standardizovaných testů s definovaným způsobem hodnocení.

Objektivita v testování jazykových kompetencí

Při výuce cizího jazyka na vysokých školách si klademe zásadní otázku, zda je nutné vyučovat i všeobecný jazyk, vzhledem ke skutečnosti, že všichni studenti – frekventanti jazykových kurzů na VŠ mají za sebou středoškolskou výuku jazyka a případně složenou maturitní zkoušku. Jak uvádí Šikolová, podle dotazníkového šetření, které proběhlo ve dvou velkých asociacích učitelů cizích jazyků – CASA|C

a AUČCJ, 65 % respondentů dotazníku se vyslovilo pro kombinovanou výuku všeobecného a odborného jazyka. Důvodem zde může být nízká vstupní jazyková úroveň studentů nefilologických oborů (Šikolová, 2016).

Důvodem pro volbu výuky a testování všeobecného jazyka v bakalářském studiu EF byl fakt, že studenti nastupující ke studiu mají po absolvování středních škol velmi rozdílné úrovně znalostí, a tudíž bylo nutné zaměřit výuku na upevnění znalostí právě všeobecného jazyka. Ekonomická fakulta také rozšiřuje nabídku výuky odborných předmětů v anglickém jazyce nejen pro navazující magisterské studium, ale i pro studium v bakalářských programech a zapojení studentů do těchto předmětů bez dobré znalosti všeobecného jazyka se ukázalo jako problematické.

Před zahájením výuky musí studenti prokázat základní znalosti formou tzv. vstupního testu. Tyto testy jsou vypracovány a hodnoceny pomocí programu Moodle. Kritériem splnění je znalost na úrovni A2+ u anglického jazyka, A2 u německého jazyka a A1 pro ostatní PV předměty. Bez splnění této úrovně nemohou studenti výuku zahájit a musí si znalosti doplnit. Katedra jazyků neposkytuje výuku žádných jazykových předmětů pro začátečníky, předpokládá se, že budou pokračovat v jazycích, jejichž studium zahájili na středních školách a znalosti si budou dále rozvíjet.

Pro účely postupného rozvoje jazykových kompetencí studentů vybuodovala katedra jazyků EF JU systém jazykových kurzů navázaných na sebe s postupně se zvyšující úrovní podle SERR. Pro ovládnutí povinného jazyka – angličtiny, musí studenti dosáhnout nejméně úrovně B1 ze všeobecného jazyka. Tato úroveň je hodnocena pomocí tzv. „placement testu“ (OUP) a doklad o dosažené úrovni je vydáván Britským centrem JU. U povinně volitelných jazyků musí studenti dosáhnout přechodové úrovně A2–B1, testy jsou vypracovány a hodnoceny v programu Moodle. V současné době usiluje katedra jazyků EF o akreditaci jazykových zkoušek UNICERT, které budou sloužit zájemcům o certifikovanou zkoušku především z německého jazyka na úrovni B1. Nad rámec povinných předmětů pak mohou studenti využít nabídky kurzů odborného jazyka (Business English BEC Preliminary nebo Fachsprache Wirtschaft), kde je úroveň B1 minimálním předpokladem. Dosažené úrovně jsou také výchozím předpokladem pro návazné testování produktivních dovedností. Písemný a ústní projev studenti procvičují s vyučujícími na seminářích v průběhu dvou semestrů.

Na požadavek objektivitivy při testování studentů je kladen velký důraz. Pro testování povinných jazykových kurzů využívá katedra rovněž program Moodle, ve kterém byly pro jednotlivé jazyky rozpracovány podpůrné e-learningové kurzy sloužící studentům jednak k upevnění probíraných jevů, ale především k nácviiku strategií při testování jazykových kompetencí jako poslech s porozuměním, čtení s porozuměním, lexikální a gramatická kompetence. Zkušební test v programu Moodle má pevnou jednotnou strukturu a bodování, aby byla zachována co nejvyšší

objektivita v hodnocení. Úlohy jsou uloženy v bance úloh podle jednotlivých kategorií a jsou počítačem nahodile generovány do testu podle zadané struktury stejné pro všechny studenty v kurzu. Testy využívají pestrou typovou škálu úloh podle testované jazykové kompetence. U poslechu a čtení s porozuměním jde především o výběr z možných odpovědí (multiple-choice) a posouzení pravdivosti výpovědi (true – false). Testování sémantické kompetence zahrnuje jednotlivé lexikální a gramatické úlohy buď v produktivní formě, tj. vepsání významově adekvátních slov nebo mluvnických jevů při řešení zadaných jednoduchých jazykových situací, např.: „Je to otec mého manžela. Kdo je to?“, nebo testuje tuto kompetenci formou výběru, přiřazování, práce s antonymy a synonymy. Těžší formou úlohy je testování těchto jevů v celkovém kontextu souvislého textu formou výběru z nabídnutých možností (multiple-choice, v německém jazyce označováno jako Sprachbausteine). Tento typ úlohy je součástí každého testu, jeví se jako významnější pro celkové vnímání jazyka a od úrovně A2 je vhodné jej zařazovat. Sami studenti jej hodnotí jako jednu z nejtěžších úloh v celém testu.

Role produktivních dovedností ve výuce a jejich testování

Samostatnou složkou zkoušky je produktivní dovednost ústní projev. Zkoušející zde musí posoudit ústní projev každého studenta podle pevně stanovených kritérií s ohledem na jazykovou úroveň zkoušky podle SERR. Zatímco u PV předmětů je ústní zkouška ukončením studia předmětu a následuje po splnění testu, u anglického jazyka je samostatným předmětem nazvaným Anglický jazyk – prezentace (AJP).

V rámci anglického jazyka byla zvolena pro ústní zkoušku prezentace tématu bakalářské práce. Prezentace je ve firmách běžnou praxí a absolventi budou často v situaci, kdy budou zastupovat firmy na veletrzích, konferencích nebo jiných akcích. Schopnost prezentace je tedy dobrou profesní přípravou. Příprava na zkoušku nemá podporu výuky a je samostatnou prací s možností využití konzultace s vyučujícím anglického jazyka, kterého si student zvolí.

Zkouška zahrnuje písemnou část, abstrakt k prezentaci, který je podmínkou k udělení zápočtu, poté následuje zkouška formou prezentace. Na začátku semestru jsou studenti na první povinné společné konzultaci informováni o postupu a požadavcích na splnění zápočtu i zkoušky a jsou informováni i o způsobu hodnocení. Všechny tyto informace jsou uvedeny také v programu Moodle. Podmínkou pro udělení zápočtu je také splnění krátkého testu, ve kterém prokáží, že jsou jim všechny informace o předmětu jasné. Vzhledem k velmi rozdílným tématům bakalářských prací je pro hodnocení prezentace vypracována tabulka kritérií s bodovým hodnocením. Zkoušející hodnotí vždy ve dvojici, český vyučující a rodilý mluvčí, známka vyplývá ze součtu bodového hodnocení obou. Vedoucí roli u zkoušky má rodilý mluvčí, který vznáší dotazy a seznamuje studenty s posouzením projevu a známkou.

Tab. 1: Tabulka hodnocení:

Hodnoticí kritéria:	Teacher 1	Teacher 2
clarity and coherence (max 10 bodů) Je prezentace srozumitelná? Jsou jednotlivé slidy vhodně propojeny?		
time management (max 10 bodů) Dodržel student časový limit? Nebyla prezentace příliš krátká?		
grammar (max 10 bodů) Mluví student gramaticky správně? Nejsou chyby na slidech?		
vocabulary and pronunciation (max 10 bodů) Používá student správně terminologii? Umí student správně vyslovovat použité výrazy?		
presentation (max 15 bodů) Představil se student? Vyzval k otázkám? Poděkoval za pozornost? Nečte z papíru? Mluvil student dostatečně nahlas a srozumitelně?		
visual presentation (max 15 bodů) Je prezentace na slidech přehledná, nepřepřácaná, dobře strukturovaná?		
response to questions (max 30 bodů) Je student schopen zodpovědět rozumně otázku položené rodilým mluvčím?		
CELKEM		

Výsledná známka:

60–67 bodů:	dobře
68–75 bodů:	velmi dobře mínus
76–84 bodů:	velmi dobře
85–93 bodů:	výborně mínus
94–100 bodů:	výborně

Velký důraz je katedrou jazyků kladen také na ústní zkoušku z německého jazyka, přestože není samostatným předmětem. Zkouška je však vedena podle pevně stanovených kritérií s ohledem na jazykovou úroveň zkoušky podle SERR. K základním kritériím patří formální přesnost (mluvnická), přesnost v mluvení (ortoepická kompetence), účelnost projevu (splnění zadaného tématu) a lexikální stránka projevu (rozsah a užití slovní zásoby).

Formální přesnost je poměrně dobře určitelná, protože představuje morfologické a syntaktické ovládnutí jazyka na stanovené úrovni. U nižší úrovně A má projev jednoduchou strukturu kratších vět a souvětí, student užívá jen omezený počet spojovacích výrazů, umí utvořit jednoduchá souřadná a podřadná souvětí. V německém jazyce je např. správná deklinace všech čtyř pádů, zvládnutí konjugace v přítomném čase i v obou základních minulých časech nebo užití vedlejší věty vzhledem k jejímu slovosledu značně signifikantní pro posouzení formální přesnosti na této úrovni. U vyšší úrovně B by měl student být schopen mluvit ve složitějších strukturách, využívat větší škálu spojovacích výrazů – vedle méně frekventovaných spojek umět i použít infinitivní vazby s „zu“ jako náhradu vedlejších vět, zvládnout dobře deklinaci adjektiv v celé šíři, produktivně používat komplikovanější slovesné tvary jako plusquamperfektum nebo konjunktiv préterita. Při

sledování formální přesnosti se zkoušející také nejčastěji setká s interferenčními vlivy mateřského jazyka.

Ortoepická kompetence souvisí úzce se srozumitelností projevu a její nezvládnutí může vést k narušení komunikace. Nedbale vyslovené přehlasované vokály v němčině českými mluvčími jsou typické chyby, které mají za následek změnu významu celého slova, např. Tür a Tier.

Lexikální stránka projevu, tedy rozsah a užití slovní zásoby, je definována pro jednotlivé jazykové úrovně, je se studenty procvičována a je tedy velmi významným kritériem. Pro tento účel je třeba zvolit vhodné výukové materiály, které jasně vymezí rozsah požadované slovní zásoby. Při výuce německého jazyka proto používáme jako doplňkové materiály učebnice sloužící k přípravě na certifikovanou zkoušku, které zahrnují kapitolu Wortschatztraining. Tento přístup je informativní pro obě strany, usnadní studentům poznat, co je základem ke zkoušce, a pro examinátora je snazší stanovit, co student ovládá nad rámec povinného základu. Sledujeme, jak student umí přesně pojmenovat skutečnost, zda a jak používá kompenzační strategii – od prahové úrovně B1 je schopnost jejího použití častější. Při hodnocení lexikální stránky tedy hodnotíme projev studenta z hlediska tří stupňů: *přímé pojmenování skutečnosti (100 % bodů) – úspěšná kompenzační strategie (50 % bodů) – neúspěšná kompenzační strategie nebo přerušení komunikace (0 % bodů)*. Tato jasně formulovaná zásada při hodnocení ústního projevu napomáhá zachovat objektivitu při zkoušce.

Systémy hodnocení v obou uvedených jazycích vycházejí z analytického pojetí, neboť studenti mají jasně stanovená jednotlivá kritéria a ví, za co a jak jsou hodnoceni. Ústní zkouška z ruského, francouzského a španělského jazyka vychází spíše z holistického pojetí vzhledem k nižším nárokům na výstupní znalosti a hodnocení projevu jako celku je pro studenty přijatelnější.

Vzhledem k poměrně značným nedostatkům v základních znalostech se studenti a potažmo i vyučující zaměřují při výuce v povinných kurzech především na získání zápočtu splněním testů. V praktickém životě se však budou muset víceméně spontánně vyjadřovat, a to písemně nebo ústně. Dovednosti k těmto projevům se na EF vyučují především ve výběrových předmětech jako jsou konverzace s rodilými mluvčími nebo předměty zaměřené na obchodní angličtinu a němčinu. Studenti vědí, že kritéria pro hodnocení písemného i ústního projevu jsou poměrně náročná, a velká část z nich dosahuje poměrně nízkého hodnocení, výběrové kurzy k rozvoji a podpoře produktivních dovedností si často nevolí. Jedním z důvodů je skutečnost, že při studiu pracují a na tyto kurzy nemají čas. Dalším důvodem je názor „já přece mluvit i psát v cizím jazyce umím, tak tyto předměty nepotřebuji“. Katedra jazyků si uvědomuje důležitost role produktivních dovedností a snaží se neustále více zařazovat výuku těchto dovedností i do hodin povinné výuky.

Závěr

Výuka cizích jazyků na vysokých školách často zpočátku vyrovnává nedostatky výuky na středních školách a dohání zanedbané vědomosti. Vedení Ekonomické fakulty si uvědomuje důležitost znalosti cizích jazyků nejen pro dobu studia na fakultě (možnost stáží v zahraničí, účast v kurzech vyučovaných v cizích jazycích, účast na přednáškách zahraničních odborníků a v neposlední řadě komunikace se zahraničními studenty pobývajícími na fakultě), ale následně v profesním životě. Program výuky je tedy veden tak, aby tomuto cíli vyhovoval a studentům, kteří mají zájem, nabízel pokud možno co nejvíce možností k praktickému využití znalostí jazyka a tím i většímu osobnímu rozvoji. Z tohoto důvodu klade Katedra jazyků velký důraz na výuku těchto dovedností, jejich rozvoj bude i nadále podporovat a posilovat, zejména v programech magisterského studia, kde se již předpokládá větší míra zájmu studentů z hlediska lepších pozic na trhu práce. Dále se bude výuka na katedře zaměřovat na posílení atraktivity vyučovaných předmětů, na zlepšení systému požadavků ke splnění předmětů a rovněž zdokonalování hodnotících kritérií zůstává trvalým tématem.

Literatura

- ŠIKOLOVÁ, M. (2010). Odborný jazyk na VŠ – jsme všichni na stejné lodi? In *Cizí jazyky se specifickým zaměřením ve výuce a testování (včetně češtiny pro cizince)*. Sborník z mezinárodního semináře Poděbrady 22.–23. 6. 2010 (s. 95). Praha: Ústav jazykové a odborné přípravy UK. Dostupné na: http://ujop.cuni.cz/upload/stories/vtc/konference/UJOP_2010_konference_sbornik.pdf
- VODIČKOVÁ, K. (2016). A je ta zkouška spravedlivá? aneb Spravedlivost v jazykovém testování. *CASALC Review*, 6(1), 46–50.

Autoři

Mgr. Dana Špatenková, Ing. Alena Hošková, Mgr. Markéta Flajšhansová, Mgr. Michaela Procházková, Mgr. Alena Čermáková, PhDr. Olga Loukotková, PhDr. Marek Šulista, Ph.D., e-mail: spatenko@ef.jcu.cz

Dana Špatenková vystudovala učitelství angličtiny na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Od roku 2000 pracovala jako vedoucí sekce anglického jazyka JCU v Českých Budějovicích, od roku 2012 je vedoucí Katedry jazyků na Ekonomické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Zabývá se především metodikou výuky obecné angličtiny a výukou akademické angličtiny. Pracovala také jako okresní metodik angličtiny v letech 1996–2003 a je autorkou příručky pro učitele „Nebojme se vyučovat angličtinu“. V letech 2002–2011 byla hlavní organizátorkou Konference (později Mezinárodní konference) studentských odborných prezentací v cizích jazycích a pracovala jako examinátor ústních zkoušek KET, PET a FCE pro British Council. Je autorkou učebnice English for Economic Studies pro studenty EF.